

JACHIN's BROCHURE-REEKS No. 28

DE RELIGIEUZE BEÏNVLOEDING VAN HET KIND

DOOR

L. KRANENBORG

1958

JACHIN's UITGEVERSBUREAU
NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA
DELFT

„Noch wie plant, noch wie begiet, betekent iets, maar God, Die de wasdom geeft”.

(1 Kor. 3 : 7)

Het denken en spreken over de religieuze beïnvloeding van het kind stelt ons voor een aantal niet eenvoudige problemen. De vraag die onmiddellijk opkomt is die naar de mogelijkheid van de religieuze beïnvloeding. Of anders uitgedrukt: is het mogelijk het kind religieus te beïnvloeden? Direct daarmee hangt samen de vraag naar de mogelijkheid van de beïnvloeding in het algemeen van het kind. Of met andere woorden: is er een mogelijkheid, zijn er mogelijkheden, om invloed op het kind uit te oefenen? En indien deze vraag bevestigend wordt beantwoord, welke zijn dan de mogelijkheden en waar liggen de grenzen ervan? Iets eenvoudiger gezegd: wat kunnen we doen, hoever kunnen we gaan, wat kan ik bereiken?

De problematiek is hiermee echter nog niet uitgeput. Wanneer we denken en spreken over de religieuze beïnvloeding van het kind, moeten we ons eerst rekenschap geven van de betekenis van de inhoud van het begrip religieuze beïnvloeding. Wat verstaan we er onder? Bedoelen we er hetzelfde mee als met de godsdienstige opvoeding? Zijn religie en godsdienst hetzelfde?

U ziet, er zit nog wel het een en ander vast aan ons onderwerp.

Het lijkt me voor ons doel weinig zinvol op al deze problemen nader in te gaan. We zullen er in onze praktijk vermoedelijk weinig verder mee komen. Bovendien is het gevaar niet denkbeeldig, dat we in de problematiek blijven steken.

Ik wil er slechts in het algemeen het volgende van zeggen: De beïnvloeding van het kind, die ook een wezenlijk ken-

merk is van opvoeden, is een uitermate moeilijke zaak. Een kenmerkende trek is, dat de toetsing van de uiteindelijke uitwerking aan de grootste moeilijkheden onderworpen is. Men moet wachten op de proef op de som en maar al te vaak laat die lang, soms bijna een hele generatie op zich wachten, nl. als het vroegere kind zelf kinderen opvoedt en in de volle verantwoordelijkheden van het leven staat. En wat is er dan in het gedrag van het volwassen geworden kind toe te schrijven aan het opvoeden, wat aan allerlei *onwillekeurige invloeden* en wat aan het *persoonlijke initiatief* van het kind zelf?

Geldt het bovenstaande reeds voor de beïnvloeding van het kind in het algemeen, in niet mindere mate geldt dit voor de religieuze beïnvloeding van het kind. Wij moeten ons hier wel zeer sterk bewust zijn van onze afhankelijkheid, van onze zwakheid, van ons niet-kunnen.

Een korte opmerking wil ik ook nog maken over de woorden religie en godsdienst. Wanneer ik spreek van religie denk ik speciaal aan de persoonlijke relatie, de persoonlijke binding, de persoonlijke beleving. Bij godsdienst denk ik meer aan het dienen, aan de activiteit, aan de daad. Het spreekt vanzelf, dat de persoonlijke binding hierbij niet is uitgesloten.

Wij kunnen ons onderwerp van verschillende kanten benaderen, want het heeft meerdere aspecten, meerdere facetten.

Daar is in de eerste plaats het *psychologisch* aspect, waarbij vragen als de volgende aan de orde komen: Is de religieuze trek in het zieleleven een afzonderlijk „vermogen”? Of ligt zij primair in het gevoelsleven? Of in het wilsleven? Of misschien zelfs in het kenleven? Of is zij ingebed in het totale zieleleven van de mens, van het kind?

Dit psychologisch aspect is voor ons pedagogisch handelen, voor onze activiteit van de religieuze beïnvloeding van grote betekenis.

Ligt de religieuze tendens van het zieleleven van het kind vooral in het kenleven, dan zullen wij in de godsdienstige opvoeding voornamelijk de nadruk leggen op de *leer*, op de *belijdenis*, op het *dogma*. Wij zullen dan zorgdragen, dat het kind

veel leert van God, van Zijn Woord en van Zijn dienst. Is het religieuze in de eerste plaats een zaak van het gevoel, dan zullen wij in onze religieuze beïnvloeding het zwaartepunt leggen in de *sfeer*. Vindt het religieuze echter zijn bodem in het wilsleven, dan zullen wij in onze opvoeding het volle accent leggen op de *beleving*, op het doen, op het handelen, op het dienen van God met de daad.

Bovendien leert de psychologie ons, dat niet elke fase, niet elke periode in de ontwikkeling van het zieleleven van het kind even geschikt is voor dezelfde wijze van religieuze beïnvloeding.

Behalve dit psychologisch aspect is er ook nog het *theologisch-anthropologisch* aspect. Hoe beschouw ik het kind? Is het van nature goed? Of is het radicaal verdorven door de zonde? Of is er in de natuur van het kind nog een klein vonkje van de oorspronkelijke gerechtigheid over?

Het antwoord op deze vragen is voor onze godsdienstige opvoeding van fundamentele betekenis.

Als derde aspect wil ik ook nog noemen het *culturele* aspect. Wat is de geestelijke structuur van onze cultuur? Welke geestelijke krachten werken er? Welke is de invloed ervan op het kind?

In engere zin raken wij hier ook het vraagstuk van het milieu van het kind. In het vervolg van mijn referaat hoop ik op een en ander nog nader terug te komen.

Ik wil trachten in het kort de volgende gedachten te ontwikkelen:

- I De mens, dus ook het kind, is een religieus wezen.
- II Dit feit is centraal bij al onze beïnvloeding en opvoeding van het kind.
- III Bij de religieuze beïnvloeding en de godsdienstige opvoeding van het kind doen zich verschillende moeilijkheden voor.
- IV Bij de religieuze beïnvloeding en de godsdienstige opvoeding van het kind beschikken wij over grote mogelijkheden.

I De mens, dus ook het kind, is een religieus wezen.

Dit weet ik, heel eenvoudig. Maar dit weet ik niet van mijzelf. Dit weet ik ook niet van mijn ouders, hoewel ze het mij gezegd hebben. Dit weet ik ook niet door de onderzoekingen van een of ander groot geleerde, van een of ander knap psycholoog. En toch weet ik dit! God Zelf heeft het mij gezegd. God, Die Zich aan ons heeft geopenbaard en nog steeds openbaart. God, Die spreekt over Zichzelf en over ons in relatie tot Hem. Wanneer de Schrift ons zegt, dat de mens geschapen is naar Gods beeld en naar Zijn gelijkenis, dan betekent dit, dat de mens, omdat hij het kind van God is, op God lijkt, op de Vader lijkt.

Wat gebeurt er, wanneer de zondeval komt? Wel, dan blijft de mens een mens en dan wordt hij geen dier. Hij verliest wel de oorspronkelijke gerechtigheid, maar het beeld Gods blijft in ruimere zin. De mens blijft het kind, dat op de Vader lijkt.

Zeer duidelijk is dit uitgesproken door professor Waterink in „De mens als religieus wezen en de hedendaagse psychologie.”: „De mens, zoals God hem gemaakt had, functioneerde náár de Vader tóé. Heel zijn wezen, zijn doen en laten werd gedragen door zijn religie: zijn *verbonden* zijn aan de Vader, zijn *dienen* van de Vader, zijn *verheerlijken* van de Vader en zijn *heerlijk zijn* in de Vader. Als de zonde komt verandert dit alles van richting. Zolang genade niet tussenbeide komt, blijft deze mens religieus functioneren, maar hij functioneert nu ván de Vader áf, naar zichzelf toe en naar het schepsel toe, naar de zonde toe. Ook nu wordt heel zijn wezen, zijn doen en laten door religie gedragen, maar door *verkeerd gerichte religie*. En dit religieus beleven van de mens is vandaag de drijfkracht van miljoenen levens, maar dan in *het verbonden zijn naar beneden toe*, naar het zelf, naar het schepsel, naar Satan. Nog wil de mens *dienen*, maar hij dient van God áf, hij dient zichzelf, zijn vlees, de glorie van zijn geest en aardse of helse idealen. Hij *verheerlijkt* nu zichzelf en *wil heerlijk zijn* in zichzelf.”

De mens, dus ook het kind, is een Koningskind. Dit geldt van u en van van mij, maar niet alleen van u en van mij. Het

geldt ook van de onkerkelijke kinderen op onze zondagsscholen. Zijn we er wel scherp van doordrongen, dat ook zij Koningskinderen zijn? Koningskinderen, terwijl ze het zelf niet weten. Wij zullen ze dit weer moeten leren. Wanneer wij gegrepen zijn door de rijkdom van dit feit, dan zullen wij hiervan tot hen spreken. Dan kunnen we niet zwijgen! Dan zullen we trachten hun dit weer bewust te doen worden. En wanneer we dit trachten te doen, zijn we bezig religieus te beïnvloeden en godsdienstig op te voeden.

II Dit feit is centraal bij al onze beïnvloeding en opvoeding van het kind.

Wanneer ik zeg, dat de mens, dus ook het kind en ook de zondagsschoolleerling een religieus wezen is, dan heeft dat meer dan relatieve betekenis. Het heeft *absolute* betekenis. *Alle* zondagsschoolleerlingen, zonder uitzondering, zijn Koningskinderen. Ook die lastige jongen, die telkens probeert de orde te verstoren door zijn interrupties en hinderlijke vragen. Ook die andere jongen, die zo ongeregeld komt en eveneens dat meisje, dochtertje van een ongehuwde moeder.

Dit feit is zo absoluut, dat dit het allesbeheersend beginsel moet zijn van heel ons zondagsschoolwerk. Het is het uitgangspunt van ons werk, het bepaalt ons doel en het richt onze activiteit.

Dit feit is ons startpunt. Het geeft ons een vaste grond, waarop we kunnen staan, vanwaar we kunnen vertrekken bij de religieuze beïnvloeding, bij de godsdienstige opvoeding van het kind. We hebben hier een houvast. We weten, dat we een appél kunnen doen. We vinden hier een klankbodem.

Dit feit bepaalt ook het doel van ons beïnvloeden en opvoeden. Wij moeten de kinderen weer bewust maken, dat zij kinderen Gods zijn. En behalve bewustmaken moeten wij de kinderen ook brengen tot handelen vanuit hun status van Konings-

kinderen. Dit kindschap Gods moet gaan functioneren in hun leven. Wij moeten hun doen inzien, dat zij functioneren van God af en dat zij de richting van hun leven moeten ombuigen naar God toe. De negatieve richting, d.w.z. de richting van God af moet radicaal omgebogen worden naar de positieve richting, d.w.z. naar God tóe. Wij moeten hen helpen bij deze radicale koerswending. Dat is het doel, ook van ons eenvoudige zondagsschoolwerk.

En tenslotte bepaalt dit feit ook de keuze van de middelen, die we gebruiken. Het helpt ons bij het zoeken naar de middelen, die we gebruiken. Het helpt ons bij het zoeken naar de middelen, die dienstig zijn ter bereiking van het doel en bij het afwijzen van de middelen, die schaden. Het is echter niet alleen dit feit van het religieus-zijn van het kind, dat ons permanent oproept tot religieuze beïnvloeding, tot godsdienstige opvoeding van het kind. Wij hebben ook nog een Goddelijke opdracht. „Gaaf dan henen, maakt al de volken tot mijn discipelen en doopt hen in de naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes en leert hen onderhouden al wat ik u bevolen heb.” Al de volken, dus ook het Nederlandse volk, dat hoe langer hoe meer ontkerkend schijnt te worden. Laten wij dit woord van Christus toch niet gaan relativiseren, maar in al zijn absoluutheid accepteren. Wij worden dus geroepen tot religieuze beïnvloeding en godsdienstige opvoeding van het ontkerkende kind van beneden af, vanuit het feit van het religieus-zijn van het scepel, en van boven af, vanuit de opdracht van de Schepper.

III Bij de religieuze beïnvloeding en de godsdienstige opvoeding van het kind doen zich verschillende moeilijkheden voor.

Daar zijn allereerst de moeilijkheden, waarvan ik zou willen zeggen dat ze in het kind zelf liggen. Met het kind bedoel ik dan het kind op onze zondagsscholen, het onkerkelijke kind, het ontkerkende kind, het kind dat van Christus af gehouden

wordt. Het kind, dat Ds. G. van Veldhuizen, de bekende Hervormde predikant uit Rotterdam, zo raak getypeerd heeft in een artikel in de derde jaargang van Ad Fontes: „In het geijkt kerkelijke milieu zal men zijn best doen om de barre levensgeheimen van seksualiteit, lijden en dood zo lang mogelijk voor het kind te verbergen: de meeste kinderbijbels achten Thamar en soortgenoten geen kost voor de prille aandacht. Maar de kerk vergeet dat er een jeugd bestaat, die vanaf het eerste levensbesef dagelijks met deze duistere geheimen wordt geconfronteerd. Het kind in de overbevolkte huizen, waar de lamp altijd blijft branden omdat er ook des nachts gezinsleden thuis komen en uitgaan-continuwerk-weet alles van geslachtsverkeer, alles van geboorte en alles van lijden en sterven. Dat maakt dat dit kind in zekere zin volwassen geboren wordt. Maar anderzijds moet ditzelfde kind zoveel opvoeding derven dat het nimmer volwassen wordt.”

De religieuze behoefte van dit kind is nooit bevredigd geworden. Het is nooit beschouwd en behandeld als een religieus wezen. Voedsel, dat zijn religieuze aanleg tot groei en tot ontwikkeling zou kunnen brengen, is hem niet gegeven. Dit kind denkt anders, voelt anders en wil anders dan het kind dat als Koningskind is behandeld.

Dit kind is vaak geheel en al ingesteld, betrokken op deze wereld. Zijn gevoelsleven is sterk driftmatig bepaald: eten en drinken en seksualiteit zijn voor hem de hoogste waarden in het leven. Zijn denken zoekt naar de mogelijkheden en de middelen ter bevrediging van zijn vitale lustgevoelens en zijn wil richt zich op de verwerkelijking der bevrediging dezer behoeften.

Ik ben er van overtuigd, dat deze korte typering — bij het ene kind in meerdere mate dan bij het andere — kenmerkend is voor het merendeel van onze zondagsschoolleerlingen. En toch — Koningskinderen!

Schrikken we nu niet terug? Kunnen we deze spanning verdragen? Deze spanning tussen het *zo-zijn* van deze kinderen en het *zus-moeten-zijn* van deze kinderen. Kunnen we het aan,

durven we het aan met één uurtje religieuze beïnvloeding op de zondagsschool?

Onmiddellijk met deze moeilijkheid hangt nauw samen een tweede, nl. die van het milieu, waaruit de meeste onzer zondagsschoolkinderen komen. Een milieu, dat allesbehalve religieus functioneert in de positieve betekenis, d.w.z. naar God toe. Deze gezinnen zijn geheel en alleen ingesteld op de wereld, geheel betrokken op de wereld.

Een zeer belangrijke vraag in verband met ons onderwerp is deze: Hebben de kinderen uit deze gezinnen in het ouderlijk huis nog het gevoel van veiligheid, van geborgenheid? Professor Dr. M. J. Langeveld zegt in „Kind en religie”, dat een kind zijn wereldbeeld vormt, wanneer eenheid en veiligheid samenvloeien en hem gewaarborgd zijn. Dit wereldbeeld wordt religieus en dit veiligheidsgevoel eveneens, als deze hun grond vinden, niet in het horizontale, maar in het verticale vlak. Anders gezegd: wanneer dit wereldbeeld en dit veiligheidsgevoel niet betrokken blijven op de wereld, maar betrokken worden op God. Wel liggen hier aanknopingspunten en mogelijkheden. Deze liggen in het kenleven, maar hij het kind vooral in het gevoelsleven. In het godsdienstig gevoel liggen: eerbied, ontzag, vrees, schuldgevoel, berouw, gehoorzaamheid, overgave, vertrouwen, blijdschap, toewijding, liefde. Deze gevoelens bestaan ook in het horizontale vlak en worden in een goed gezin „geleerd”. Hieruit moet groeien de relatie tot God. Wordt deze voedingsbodem door het gezin aan onze zondagsschoolkinderen verschaft?

Misschien kan ik u het beste het tekortschieten van deze gezinnen duidelijk maken door contrastbeelden. Augustinus heeft het gezin eens vergeleken met de oase in de woestijn. Na een moeizame tocht in de verzengende hitte door de zandzee is de oase met water en schaduw voor de door de dorst gekwelde reiziger een paradijs. Zo is het ook met het kind. Het leven is vaak als een tocht door de woestijn. Het gezin is de oase: daar is het goed, daar is het veilig, daar is de geborgenheid.

Augustinus gebruikte nog een ander beeld: het gezin is de

vluchtheuvel. Met vluchtheuvel bedoelde hij de heuvel, die beklommen werd, als het water steeg. Hoe hoog ook het water klom, op de vluchtheuvel was veiligheid en zekerheid. Als ook in het leven van het kind momenten komen — en ze komen —, waarop het water stijgt, dat zal het gezin de vluchtheuvel zijn waar veiligheid en zekerheid heersen.

Calvijn heeft ergens gezegd, dat het gezin een kerkje is in de kerk. In het gezin is ook de dienst des Woords en der gebeden. De ouders bidden mét en vooral vóór de kinderen. Drs. J. W. van Hulst voegt er in zijn referaat: De Christelijke School in de maatschappij van nu, aan toe: „We spreken met onze kinderen over God; doch we spreken meer met God over onze kinderen. En in dit gesprek, in dit tweegesprek met ons kind en over ons kind, kan dit kind de veiligheid ervaren.”

Komen op onze zondagsscholen nog kinderen met een dergelijke geestelijke achtergrond?

Opnieuw vraag ik: Schrikken we niet terug? Kunnen we de spanning verdragen? Aan de ene kant: déze kinderen met zo'n negatief religieuze achtergrond. Aan de andere kant: de zwaarte van de roeping, van het gestelde doel.

Kunnen we het aan, durven we het aan met één uurtje religieuze beïnvloeding op de zondagsschool?

Als derde moeilijkheid bij onze eenvoudige zondagsschoolarbeid wil ik nog noemen: de geest van de tijd. Veel wil ik er niet van zeggen, want er is reeds ontzettend veel over gesproken en geschreven. Maar toch iets, opdat we zien dat we de tijd niet mee hebben voor ons werk. Bovendien meen ik, dat, gezien het karakter van onze tijd, ons zondagsschoolwerk een andere aanpak vereist dan de tegenwoordige.

Onze tijd kenmerkt zich allereerst door een gemis aan zekerheid. De moderne mens heeft niet meer het besef van de zin van het leven en de wereld. Hij mist het vertrouwen op de roeping in het leven en de bestemming van de wereld. Met twee wereldoorlogen in het jongste verleden, levend in een heden waarin de tegenstellingen tussen de volkeren zich hoe langer hoe meer schijnen toe te spitsen en met een derde wereldoorlog

in het verschiet, heeft de moderne mens zijn zekerheden verloren. God bestaat niet meer voor hem. Hij staat eenzaam en ontdekt hoe langer hoe meer zijn volstreckte eenzaamheid, waarin de wereld en het eigen bestaan hem in al hun zinloosheid openbaar worden. Dit gevoel van eenzaamheid leidt tot angst. Eenzaamheid en angst passen niet bij de mens. Hij wil ze ontwijken, tracht ze te ontvluchten. De moderne mens, op de vlucht voor zijn angst en eenzaamheid, op de vlucht voor zichzelf en voor God, werpt zich op de geneugten van deze wereld. Daarin gaat hij op, daarin zoekt hij rust voor zijn onrustig gemoed. Hij heeft God, de Wortel van zijn bestaan losgelaten, en zich in zijn angst en eenzaamheid andere goden geschapen. De goden van de moderne mens zijn: eten en drinken, sport en spel, dans en seksualiteit, bioscoop en televisie, auto en bromfiets.

Professor Dr. W. J. Aalders zegt in dit verband in zijn boeiend boek: *De nood des tijds*: „Er is behalve de bioscoop zoveel meer dat aan de hartstochtelijke drang naar verstrooiing tot elke prijs voldoet. De sport, op zichzelf een verheugend verschijnsel van onze tijd met zijn zin voor de volledige mens, wiens lichaamsoefening tegelijk geestelijke tucht betekent, wordt dikwijls tot een kijkspel, waarbij zeer enkelen zich inspannen en zeer velen van hun inspanning genieten. Het wordt voor deze velen een soort van kansspel, een loterij, waarbij groepen van mensen de inzet vormen. Hier hebben wij te doen met een symptoom van een vlucht uit de werkelijkheid, die kenmerkend is voor onze tijd. Men denke aan de omvang, die het bridge-spel heeft genomen; aan de tijd, die zo aan ontspanning van edeler aard wordt onttrokken; aan de energie, die daaraan, met een koppigheid, welke geen maat kent, wordt ten koste gelegd. En het is niet de bijkomstigheid van het een ogenblik zich vergeten na de vermoeienis van de taak, maar de overheersende plaats, die wat een ontspanning heet te zijn, inneemt in de toch altijd kraffe tijd van het menselijk leven.”

De eenzaamheid, de onrust, de angst en het op-de-vlucht-zijn voor zichzelf van de moderne mens vindt u telkens terug in de moderne poëzie. Het besef van de zinloosheid van het leven uit

zich soms in een panische angstroep :

Grote God, waarom,
waarom hecht ik nog aan
mijzelf? Nog aan een ander, mens die schrikt
van gevaar? Laat mij gaan. Ik
heb u niets te zeggen, niemand
iets. Kijk in de spiegel.

Hoe uitzichtloos is het volgende :

Dus? Geloven wij in misschien
en vrezen wij minder het nooit.
Ergens maakt geen mens verschil.
Ergens leven wij.

Of dit :

Wij zijn overkanten
getroffen door de ontoereikendheid
van onze stem angstig opstijgend
als verlate trekvogels angstig
doodvallend vóór het land van belofte.

Een ander kenmerk van onze tijd zou ik willen noemen: het dalend verantwoordelijkheidsbesef. Dit komt tót uiting op het terrein van het huwelijk. Ik noem slechts het groeiend aantal echtscheidingen. U ziet het eveneens in het zakenleven: fraude en oplichtingen op kleine en grote schaal schijnen aan de orde van de dag. U treft het aan in de opvoeding in de gezinnen.

Zeer nauw hangt hiermee samen: de achteruitgang van de eerbied voor het gezag. De woorden ontzag en gezag schijnen soms geschrapt te zijn uit het hedendaagse woordenboek.

Een dergelijke tijd heeft geen plaats voor een metafysica, een bovennatuurlijke, een bovenzinnelijke levensbeschouwing. De moderne mens, zo geheel ingesteld, zo volledig betrokken op dit ondermaanse, heeft geen behoefte, beter gezegd, voelt geen behoefte aan een bovenaards iemand, aan God. De moderne mens, die leeft bij de harde valuta, bij de televisie en de radio, bij de scooter en de bromfiets, bij Bols en Winfield, kortom bij de geneugten en geriefelijkheden van déze wereld, heeft zich losgemaakt van zijn Schepper. Hij, het religieus

wezen, is God kwijt en daardoor en daardoor uitsluitend ook zichzelf. Dat is de religieuze interpretatie van de hartstocht naar verstrooing, de zucht naar sensatie, waarvan het ontspanningsleven een der meest sprekende verschijnselen is.

Wat moet ik in déze tijd bij déze moderne mens met Jezus beginnen? Vindt de lijdende Christus nog toegang? Is Jezus nog een acceptabele figuur? De vraag stellen is haar negatief beantwoorden. Jezus heeft Zichzelf niet kunnen redden van het kruis, hoe zou Hij dan in staat zijn de moderne mens te redden van zijn eenzaamheid en zijn angst. Onze Heiland wekt verzet en ergernis.

In deze negativistische tijd groeien onze zondagsschoolleeringen op. Dusdanig beïnvloede kinderen zijn het „materiaal” dat ons „ter bewerking” wordt aangeboden. Nogmaals stel ik de vraag: Schrikken we niet terug? Kunnen we dit werk aan? Durven we dit werk aan? En dat met één uurtje religieuze beïnvloeding op de zondag?

De ontmoediging wordt ons niet bespaard. Wat is het resultaat van de godsdienstige opvoeding in de gezinnen van christen-ouders, van de scholen met de Bijbel, van het godsdienstig onderwijs op de openbare school en van de religieuze beïnvloeding op de zondagsscholen? Heeft het de ontkerstening van ons volk tegengehouden?

Professor Dr. G. C. van Niftrik heeft op de 86ste jaarvergadering van de Nederlandse Zondagsschool Vereniging te Utrecht o.a. gezegd: „Het is een niet te loochenen feit, dat de ontkerstening ook onder ons volk vóórt gaat. Met elke volkstelling is het percentage dergenen, die tot geen kerk meer behoren, gestegen. Terwijl wij daarbij moeten bedenken, dat de ontkerstening in vrij grote mate ook hen heeft aangetast, die nu nog zich rekenen tot een kerk. En dat alles in weerwil van het feit, dat er in Nederland overvloedig wordt gecatechiseerd en onderwezen in de Bijbelse geschiedenis! In weerwil van onze honderden Zondagsscholen! Dat moet ons iets zeggen; dat moet ons tot nadenken stemmen! Wij moeten ons afvragen: doen wij het goed? Kan het misschien ook beter?”

En de reeds genoemde Ds. G. van Veldhuizen zegt in dit verband: „Zeker voor kinderen uit deze maatschappelijke lagen hebben zondagsscholen, bijbellessen en godsdienstonderwijs-oefeningen hun ontoereikendheid gruwelijk bewezen; heeft ook de hele christelijke school haar manco ten toon gespreid; dreigt daaraan grenzend het jeugdzorgwerk te kort te schieten. Dit alles is diep tragisch, gezien de toewijding, de offers, de liefde welke men zich ervoor getroost. De kerk bedoelt het alles zo oneindig goed, en toch mist zij haar kansen.”

Als we nu de balans eens opmaken, dan ziet deze er niet zo best uit: We hebben te maken met een kind, dat negatief religieus opgevoed en ingesteld is. Dat 167 uren van de week leeft in een milieu, dat negatief religieus is en werkt. En dat in een tijd, die tegenover God en Christus een beslist afwijzende houding heeft aangenomen. Wat willen we eigenlijk met ons uurtje zondagsschoolwerk? Wat verbeelden we ons? De ontkerstening gaat voort!

Inderdaad, we zouden beter kunnen ophouden met onze zondagsschoolarbeid, indien er alleen maar moeilijkheden bestonden.

IV Bij de religieuze beïnvloeding en de godsdienstige opvoeding van het kind beschikken wij over grote mogelijkheden.

Wij beschikken over mogelijkheden én middelen. De mogelijkheden liggen aan de ene kant gefundeerd in de OPDRACHT, die God ons geeft. Als God roept tot een taak, dan betekent dat de aanwezigheid van de mogelijkheden tot de uitvoering van deze taak. Mét de opdracht is de mogelijkheid tot de uitvoering ervan aanwezig.

Aan de andere kant liggen de mogelijkheden in het religieus-zijn van de mens. Daar liggen de „aangrijpingspunten” voor onze religieuze beïnvloeding, onze opdracht.

God geeft mét de mogelijkheden ook de middelen.

Over welke middelen beschikken wij bij de religieuze beïnvloeding van het kind op de zondagsschool?

Ik zou een onderscheid willen maken tussen de directe en de indirecte middelen. Tot de directe middelen reken ik dan alles, waarbij ik in onmiddellijk, in direct, in rechtstreeks contact sta met het kind. Tot de indirecte alles, waarbij dat niet het geval is.

De directe middelen:

Daar is allereerst de invloed, die van onze *persoonlijkheid* uitgaat op het kind. Heeft Christus „gestalte” in ons aangenomen? Zijn wij van Zijn Geest doortrokken? Dat kan slechts het geval zijn, wanneer wij Hem hartelijk liefhebben. Dan zal iets van Christus, van onze liefde tot Hem, van ons uitgaan op het kind dat met ons in contact komt. Dan vindt er transfer, overdracht, plaats. Laten we deze onbewuste overdracht niet onderschatten. Ze is soms van groter betekenis dan bewuste beïnvloeding.

Er kan ook negatieve invloed van ons uitgaan. Onze omgang met het kind, ons gedrag, ons gebaar, onze blik kunnen het kind van Christus áfhouden.

Zondagsschoolarbeid is verantwoordelijk werk. De ere Gods, de naam van Christus en het heil van kinderen zijn de inzet. Dit werk vraagt dan ook van ons een voortdurende arbeid aan onszelf. Permanent zelfonderzoek, onophoudelijke zelfcontrôle en grote zelfkritiek zijn noodzakelijk.

Maar in dit zondagsschoolwerk ligt ook voor ons een grote zegen. We worden er anders door, we worden er beter van. En de invloed hiervan slaat ook weer terug op onze leerlingen, werkt ook weer in op hen. Als *wij* anders en *béter* worden heeft dit ook gevolgen voor hen.

Het meest gebruikte en voornaamste middel is de *bijbelvertelling*.

Het doel van ons werk en dus ook van de vertelling is het kind tot Christus te brengen. Of, om met Ds. S. G. de Graaf te spreken, te bewegen tot het geloof. Hij wijst er met nadruk op, dat het doel der vertelling geen ander mag zijn dan het doel, waartoe God ons de geschiedenis in Zijn woord heeft meegegeeld. Dat is steeds gebeurd, opdat wij geloven zouden. Daar-

om moet de vertelling telkens in hoofdzaak één gedachte brengen. Men moet zich klaar bewust zijn van de ene boodschap die men te brengen heeft. En daarbij is steeds weer centraal de Persoon van onze Here Jezus Christus. *Elke* vertelling moet uitzicht geven op Hem. *Elke* vertelling moet een venster openstoten naar Jezus.

Onze bijbelvertelling wordt bedreigd door een aantal niet denkbeeldige gevaren. Een paar ervan wil ik noemen.

Daar is allereerst het gevaar van wat dominee De Graaf noemt het *individualisme*. Het gaat in de Schrift niet in de eerste plaats om individuele personen. Het gaat niet om David persoonlijk, maar om David als hoofd van het volk. Het gaat niet om Zacheüs persoonlijk, maar om de openbaring van Christus aan het volk. Steeds is er die achtergrond van het volk, ook bij de meest persoonlijke geschiedenissen.

De Graaf wijst er op, dat het vertellen hierdoor zeer verzwaaard wordt. De kinderen zullen dat moeilijk kunnen verstaan. Niet omdat hun verstand dat zo moeilijk kan accepteren, maar omdat hun hart dat niet aanvaardt. Onze kinderen, ook onze zondagsschoolleerlingen, zijn geboren individualisten. We zijn door de zonde uit elkaar geslagen en staan op ons zelf en betrekken ons denken op ons zelf. Wanneer we dat individualisme in onze vertelling in het gevele komen, zullen onze leerlingen gemakkelijk aanvaarden wat we zeggen. Wij mogen ons niet aanpassen en het evangelie „te koop dragen als een marskramer”. Onze vertelling moet trachten dit ingewortelde individualisme te vernietigen.

Professor van Nifrik heeft op een aantal andere gevaren, die onze bijbelvertelling bedreigen, gewezen. Ik acht ze van zo grote betekenis, dat ik ze (misschien ten overvloede) kort wil aanduiden.

Een zeer reëel gevaar is het *estheticisme*, het mooi maken van de bijbelse vertelling. Wij maken van Jezus een *lieve* Jezus. Wij spreken over Hem als van de *arme* Jezus, wanneer Hij Zijn kruisweg aflegt. Wij maken de stal van Bethlehem tot iets uit een sprookje.

„Esthetiserende vertellers maken de ontkerstening van

Nederland zo gemakkelijk. Als straks de kinderen van de zondagsschool in de branding van het leven staan hebben zij slechts de herinnering aan een schoon sprookje: zingende engelen, slapende herders, een schoon Christuskind, dat zo zwaar lijdt en dat straks begraven wordt. Arme Jezus! Maar een *arme* Jezus kan óns niet helpen in de reële noden van het barre leven!"

Wij zullen het Bijbels realisme op de zondagsschool moeten vertellen: de werkelijkheid en de waarheid!

Een ander gevaar is het *moralisme*: de opvatting, dat het in de Bijbel gaat om de tegenstelling van goede en slechte mensen. Ezau deugt niet en Jacob is de deugdzame. In het menselijk vlak gezien prefereer ik de ruwe maar rondborstige Ezau boven de sluwe Jacob. Om Jacob aanvaardbaar te maken trachten we zijn karakter en gedrag zo gunstig mogelijk voor te stellen. Zo wordt Gods handelen voor ons een beetje begrijpelijker. We vergeten daarbij, dat het hier niet gaat om moraliteit en immoraliteit, maar om geloof en ongeloof. Daar ligt en daar valt de beslissing! Ditzelfde zien we bij David en Saul. Het vermoraliseren van het Evangelie bevordert de ontkerstening. We geven de mensen een voorwendsel. In het vermoraliseren zit altijd een stuk zelfhandhaving. Op de achtergrond leeft de gedachte: Jacob verdiende toch eigenlijk de genade wel. Hij was zo slecht nog niet. Ezau verdiende de genade niet. Hij deugde niet. Maar we vergeten, dat God zich ontfermt zonder enige verdienste van de zijde van de mens. Het is enkel GENADE, waardoor Jacob gered wordt. Zo zullen wij ook moeten vertellen. Zo zullen wij ook laten zingen: Jezus neemt de zondaars aan!

„Als wij op de zondagsschool het evangelie voor *zondaren* en niet de moraal der deugdzamen verkondigen, dan ontnemen wij het komende volk van Nederland de gelegenheid zich van het Evangelie af te wenden met de opmerking: dat is alleen voor de braven, en wij *zijn* niet braaf!" zegt Van Niftrik.

Tenslotte zou ik nog willen wijzen op het gevaar van het *rationaliseren* van de Bijbel. Wij willen zo gemakkelijk zoveel mogelijk het wonder, het onbegrijpelijke trachten te verklaren, begrijpelijk te maken.

De Bijbel is echter niet rationeel te verstaan. Het is een zaak van het hart en van het geloof. Ik geloof niet dank zij mijn verstand, maar ondanks mijn verstand. Kierkegaard spreekt ergens van de absurde sprong van het geloof.

We zullen hier ook realistisch moeten zijn: de werkelijkheid en de waarheid vertellen! Dan zal onze kinderen duidelijk worden, dat de beslissing niet valt bij de vraag, of men dit alles rationeel aanvaardt, maar bij de vraag, of men *deze* God erkent, Die onbegrijpelijke wonderen doet om Zijn macht en heerlijkheid te tonen in de redding van een verloren wereld. Zo zal het komende geslacht verstaan, dat men de Bijbel en het christendom niet verwerpen kan, omdat men bezwaren tegen het een of andere verhaal heeft. Men kan het christendom alleen verwerpen, omdat men deze God niet accepteert.

De bijbelvertelling is een middel bij uitnemendheid voor de religieuze beïnvloeding van het kind, maar het is een gevaarlijk middel. Wij moeten het gebruiken om het kind positief religieus te beïnvloeden, maar dit middel werkt in onze handen zo licht negatief.

Hier perst zich uit het hart het gebed naar de lippen: Heer, zend Uw Licht en Uw Waarheid, dat die ons leiden!

Als ander direct middel — het klinkt misschien oneerbiedig, maar het is in volle ernst bedoeld — noem ik het gebed op de zondagsschool. Laten we dit doen: eenvoudig, kinderlijk, oprecht. Laat het zo zijn, dat het kind door ons gebed het contact met God kan beleven door óns contact met onze Vader. Wij zijn a.h.w. het medium tussen de kinderen en God. Dat is een zware opgave. Het vereist geestelijke hoogspanning en het kan alleen het kind tot God brengen wanneer wij contact hebben met God en met het kind, of m.a.w. wanneer wij de Here en het kind liefhebben. Slechts op deze basis kan hier religieuze beïnvloeding plaats vinden. Bidden, vooral publiek bidden, is een moeilijke en tere zaak. Het moet beoefend worden en de gebedshouding moet steeds weer door ieder persoonlijk verworven worden. Het is een zaak van het *hart*. De verborgen omgang met God vinden wij alleen, wanneer Zijn vrees in ons

woont. Als laatste directe middel noem ik het gesprek. Het individuele gesprek en het groepsgesprek. Het laatste zal bij grote groepen niet gemakkelijk te houden zijn, maar het eerste is steeds mogelijk. Zo'n gesprek kan ongezocht ontstaan. Het kan lopen over koetjes en kalfjes, over alledaagse dingen die het kind interesseren. Ongemerkt kan er dan soms zomaar een gelegenheid of een aanleiding zijn voor het spreken van een „geestelijk woord”. Er groeit soms onbedoeld en ongemerkt een geestelijk gesprek uit een alledaags praatje. Zo'n vertrouwelijk moment kan grote waarde hebben en veel meer uitwerken dan wij denken en vermoeden. Een andere keer kan een individueel gesprek met een bepaalde leerling door ons gezocht worden. Er kan een speciale reden voor zijn om een bepaald kind eens onder vier ogen te willen ontmoeten. Ik noem enkele redenen: ziekte thuis, onprettig gedrag tijdens de vertelling, opvallende zwijzaamheid van een anders levendig kind.

Het verdient krachtige aanbeveling niet incidenteel, maar geregeld te zoeken naar een aanleiding voor een vertrouwelijk gesprek. Hier liggen kansen en wij moeten alle kansen benutten.

Resumerend zou ik het zo willen stellen: ons persoonlijk optreden, onze bijbelvertelling, ons gebed en ons gesprek met de kinderen moeten van die aard zijn, dat de kinderen zich geestelijk aan ons kunnen optrekken. Ze moeten zich met ons kunnen identificeren: ze moeten bewust of onbewust verlangen zo te zijn als wij zijn. Uit deze identificatie met ons kan groeien het geloof in Christus, Die ook hun Zaligmaker wil zijn.

Ik moet hier denken aan een gedichtje van A. Roland Holst:

Een ongelovige.
Heen en weer geslingerd
zonder rust of duur:
was ik maar een wingerd,
had ik maar een muur.

Laten wij voor onze zondagsschoolkinderen een muur zijn, waaraan ze zich kunnen hechten.

Tenslotte nog een kort woord over hetgeen ik zou willen noemen de indirecte middelen.

Het voornaamste middel is m.i. de vorming van onze persoonlijkheid, het constant werken aan onszelf. Ik bedoel dat niet in humanistische zin, maar in bijbelse betekenis. Ik zou deze werkzaamheden willen typeren met een, helaas, ouderwets geworden uitdrukking: oefenen in de godzaligheid. Dat vraagt omgang met God in het gebed en omgang met de Bijbel. Dit kan beoefend worden en geoefend.

Een ander middel is: grondige studie maken van de Bijbel. De zondagsschoolonderwijzer moet Zijn Bijbel grondig kennen. Het is niet voldoende zich even voor te bereiden op de vertelling. Er moet behalve de zakelijke kennis van de Bijbelverhalen bij ons aanwezig zijn een ingeleid zijn in de Bijbel. Aan een oppervlakkige kennis hebben wij voor ons werk weinig. We moeten dieper graven. Wij moeten trachten door te stoten tot de achtergronden. Dat is een kwestie van studie en van tijd. Hoe meer wij omgaan met de Bijbel hoe dieper wij „ingeleid” worden. Wij moeten er een vaste gewoonte van maken om op een bepaalde tijd de Bijbel te bestuderen. Dat kan!

Ik wil u in dit verband een persoonlijke ervaring vertellen. Ik reis al bijna een jaar elke dag van Amsterdam naar Utrecht. Een paar keer per week tref ik in mijn coupé een betrekkelijk jonge man aan, die elke morgen, zodra hij zijn plaats ingenomen heeft, onopvallend een klein zakbijbeltje te voorschijn haalt en daarin gaat zitten lezen. Meestal leest hij een kwartier. Dit heeft mij erg getroffen. Inplaats van in De Telegraaf, De Lach, Cheerio of Libelle gaan zitten lezen in de Bijbel! Hoevelen doen dat nog?

Een derde middel is het gebed voor de zondagsschool. Het persoonlijk gebed, het gezinsgebed en het gebed in de kerk. Het gebed is een ontzaglijke kracht. Waarom gebruiken we dit „middel” toch niet veel en veel meer? God wil gebeden zijn! Welnu, laten we het doen en nog eens doen!

In het begin van mijn referaat heb ik gezegd, dat ons zondagsschoolwerk een andere aanpak vereist. Ik bedoel daarmee, dat

wij niet langer volstaan kunnen met een uurtje bijbelvertelling per week. Het lijkt mij niet alleen gewenst, maar zelfs noodzakelijk, dat wij geregeld contact zoeken met de gezinnen, waaruit de leerlingen komen. Wij moeten „de wijk” in. Wij moeten met de ouders spreken over hun kinderen. Wij zullen de kinderen en hun „achtergrond” daardoor beter leren kennen. Dit zal ons tot steun zijn voor de geestelijke arbeid, die wij aan deze kleine mensen op de zondagsschool verrichten. Het directe contact met hen zal daardoor aan waarde en kracht winnen. Bovendien kunnen wij deze gezinnen, de ouders of de pleegouders, bij ons bezoek in aanraking brengen met de „Blijde Boodschap”.

Dit gezinsbezoek lijkt mij een urgente zaak, zowel met het oog op de religieuze beïnvloeding van de kinderen als op die van de ouders. Tenslotte als laatste indirecte middel: de NAZORG. Wat doen we met de leerlingen die de zondagsschool verlaten? Laten we ze aan hun lot over? Ik ben er van overtuigd, dat wij ze na het verlaten van de zondagsschool niet mogen loslaten. We zullen naar wegen en middelen moeten zoeken om ze op de een of andere manier vast te houden. Het contact mag niet verbroken worden. Er staat teveel op het spel.

Ik vrees wel eens, dat de organisatie van ons evangelisatiewerk te veel versnipperd is. De Kerkeraad, de Besturen van de Christelijke Scholen, de Evangelisatiecommissie, de werkers aan de zondagsscholen en de organisaties voor ons Christelijk Jeugdwerk moeten hand in hand gaan. Samen zullen we moeten arbeiden voor het ene grote doel: Christus prediken aan de wereld en deze heroveren voor Hem!

Weet u, dat in Den Haag 22% van de bevolking onkerkelijk is? In Zaandam 50% en in Nederland 17%. Deze cijfers slaan dan nog maar op de opgegeven onkerkelijkheid. Hoe groot zou het werkelijke percentage zijn, dat onkerkelijk leeft en is?

Onze taak als zondagsschoolwerkers is de weg te wijzen, die de mens als „religieus wezen”, als „mens Gods” heeft te gaan in deze wereld. Deze taak is een cultuuropgave, een cultuurtaak, die we alleen als christen-mens kunnen vervullen. We zullen hierbij alle krachten moeten inzetten, zowel persoonlijk

als organisatorisch. Wij hebben een OPDRACHT te vervullen. Dat is geen lichte zaak. Met al onze psychologie en didactiek, met al onze hulpmiddelen komen we er niet, komen we er nooit. Alleen door de kracht van Christus kunnen we dit vaak teleurstellende werk aan.

Ik wil besluiten met een gedicht van Okke Jager.

Het gaat over een dominee, die in moedeloosheid twijfelt aan de vrucht van zijn prediking.

ZONDAGAVOND

*Amen. Ik heb gepreekt. Nu moet ik wel gaan schelden
En razen op die dwazen in mijn koude kerk,
Die zich bebeitlen laten met wat ik vertelde
Met de gelaten slaafsheid van een stenen zerk.*

*Kan ik het helpen, dat ik alles niet kan zeggen?
Maar voelen jullie dan niet iets van het geweld
Van wat de duurste dominee niet uit kan leggen
En wat geen moeder aan haar kinderen vertelt?*

*Van pure heerlijkheid is het niet uit te spreken.
Kon ik maar onder aan de preekstoel bij de trap
Een hand aan Jezus geven en Hem laten preken,
En zeggen: pas op 't deurtje, want de ruimte is krap.*

*Ik zie de hele nacht die lege kerkgezichten
Waar 't Woord op afstoot naar mijn lege hart retour.
En in de consistorie bij de nieuwsberichten
Zeggen wij God, de koster en elkaar bonjour.*

*De vrede ligt op sterven onder de genade.
't Portaal ligt vol vertrapte psalmen en de preek
Ligt nu bij stukjes en bij beetjes in de paden.
De kostersvrouw kijkt rond: het wordt een drukke week.*

*Dat Gij de hemel scheurdet en de nette kleren,
Scheur al die maskers en de muren en het dak!
Laat hier eens dalen heel de heerlijkheid des Heren,
Alsof de glazen zee door al haar dijken brak!*

*Laat me alsjeblijft met rust! Kan niemand dan begrijpen,
Dat preken leven is en sterven tegelijk,
En dat ik bij het amen in mijn arm moet knijpen
Of ik nu droom, dat ik zo arm ben en zo rijk?*

*Mijn bidden is veel wijder dan de twee gebeden,
Waarin mijn bijna-bidden met mijn bidden spot.
En zo moet ik dan maar voor jullie plaats bekleden,
Gaapkoppen, slaapkoppen, domkoppen, kindren van God.*

*Mijn armen zijn te zwaar voor 'n zwaar-geladen zegen.
En voor die grote bijbel is mijn hart te klein.
Och Here Jezus, Jezus, Jezus, houd mij tegen, —
Ik spring de preekstoel af, de kerk wordt een ravijn.*

*Gij hebt de engel der gemeente willen schrijven,
En Zelf hebt Gij het ondertekend met een snik;
„Houd je maar kalm, Ik zal het ook wel blijven.
En houd maar veel van deze mensen-zoals Ik”.*

En houd maar veel van deze kindren-zoals Jezus, zoals Ik.